

GPS souřadnice
N 50°31'9.7663", E 15°51'42.995"
Více informací na
<https://www.starebuky.cz/pamatky>

Text: Jiří Slavík.
Fotografie: NPÚ, ÚOP v Josefově.
Zdroje:
Horák, Václav – Slavík, Jiří: Staré Buky. Okres Trutnov. Kostel sv. Anny. Standardní stavebně historický průzkum. Pardubice 2006. Uloženo v NPÚ, ÚOP v Josefově, odborná spisovna, sign. SHP TU 001.
Příx, Dalibor – Racková, Eliška – Slavík, Jiří: Středověké venkovské kostely východních Čech I., Archidiakonát hradecký do roku 1378. Artefactum Praha 2020, s. 588–94.
Reil, Roman – Horák, Václav – Kubásek, Martin: Staré Buky, střípy z historie obce s bukem ve znaku. Obec Staré Buky 2017.
Orientační mapa: Mapový podklad © Český úřad zeměměřičský a katastrální, www.cuzk.cz.
Tisk: fronte s. r. o.

V roce 2024 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově.

Publikace vznikla v rámci výzkumné činnosti NPÚ financované z institucionální podpory Ministerstva kultury pro dlouhodobou koncepční rozvoj výzkumné organizace (IP DKRVO).

ISBN 978-80-88226-42-0

vaného kostela. Nejprve byly opraveny střešky, v roce 2012 následovalo zajištění rytmého kružbového okna. V dalších dvou letech došlo na obnovu fasád. Celkový náklad překročil 12 milionů Kč. Následně byla zahájena oprava interiéru a vybavení kostela restaurováním varhan.

Vybavení

Starší oltář z roku 1692 pravděpodobně silně poškodilo řádění pruských vojáků v roce 1745. Následně roku 1755 vystavěný nový hlavní oltář nahradila kolem roku 1851 stávající oltářní architektura vystavěná v barokních formách. Zřejmě v roce 1802 vznikly malované iluzivní oltáře, opravované v roce 1836. Dnes je z nich pod opadlou malbou za hlavním oltářem patrný jen kus schodiště se zábradlím. Severní vedlejší oltář sv. Jana Nepomuckého byl pořízen roku 1851, o rok později jižní mariánský na místě oltáře zemského patrona sv. Václava (v 18. století zde stál oltář sv. Karla Boromejského). Sochu Panny Marie s Ježíškem v náručí dodala v roce 1900 firma Ferdinanda Stuflessera z tyrolského St. Ulrich v Gröden. Na severní zdi lodi osazená kazatelna s klasicizujícími a pozdně barokními prvky pochází až z 1. poloviny 19. století. Vyřezávanou křížovou cestu dodala v roce 1901 firma Ferdinanda Stuflessera.

Při renovaci interiéru v roce 1902 byly do sedmi zvětšených horních oken osazeny vitráže z dílny Richarda Schleina z Hrádku nad Nisou. Bohatou výmalbu interiéru, zlacení oltářů, kazatelny a křtitelnice provedl Franz Schreier z Kocleřova. Osvědčená firma Ferdinanda Stuflessera dodala do bočních oltářů sochy sv. Jana Nepomuckého a Panny Marie, na branky hlavního oltáře sochy sv. Aloise a sv. Antonína, čtyři klečící andělky, jeskyni pro sochu Panny Marie Lurdské a sousoší Kristova křtu na křtitelnici. Nejmladším kusem vybavení se v roce 1922 stala socha Srdce Ježíšova od sochaře Rindta ze Starého Rokytniku.

Dvoumanuolové pneumatické kuželkové varhany postavil v roce 1915 Matthäus Mauracher. V průběhu posledního desetiletí 20. století silně zdevastovaný nástroj prošel v letech 2015–2016 obnovou. V kostele se nachází poškozený boží hrob s postavami zbrojnošů z navlékaných skleněných trubiček z dílny rodiny Zbitků v Olomouci. Ve věži jsou osazeny hodiny z roku 1833, vyrobené pilníkovským hodinářem Demuthem, ciferníky tehdy zhotovil zámečnický mistr z Trutnova.

Zvony

Ve zvonici kostela se více než 400 let nacházely tři zvony, čtyřty zvonek visel v sanktusní věže. Nejstarší zvon z roku 1495 s českým nápisem se jako jediný zachoval na místě. Zvon z roku 1500 (někdy se uvádí 1507) s latinským nápisem a zasvěcením sv. Anně byl v 90. letech 20. století jako nepoužitelný sejmuto s tím, že materiál z něj poslouží na odlití nového zvonu do jiného kostela. Zvonaři Dytrchovi však starobylý zvon spolu s dalšími historickými zvony předali do muzea v Přerově, kde je od roku 1998 vystaven jako nejstarší exponát zvonácké expozice. Třetí zvon z roku 1510 s latinským nápisem a zasvěcením Panně Marii byl přelit v roce 1996 pražským zvonářem Josefem Kühnerem. Čtvrtý zvon měl v roce 1723 odlít Simon Gerst z Choustníkova Hradiště a Christof Gotwald ze Žďáru. Dva nejmladší zvony byly společně se zvonem ze sanktusniku rekvirovány 20. října 1916, roku 1923 farníci pořídili dva nové zvony, které podlely rekvizici mezi listopadem 1941 a červnem 1942.

Hřbitov

Oválný půdorys hřbitova byl vytyčen zřejmě již při založení kostela. Kamenná hřbitovní zeď, na svažité východní a severní straně zpevněná opěráky, vznikla nejpozději před polovinou 18. století. Na přelomu 1. a 2. třetiny 19. století ji na západě přerušila nově stavěná věž, z obrysu hřbitova však nevystoupila. K tomu došlo až výstavbou hrobnického

domku v období první Československé republiky. U brány na hřbitov stojí pískovcový kříž z roku 1807.

Náhrobníky

Na jižní zdi lodi a v soklu východní zdi sakristie jsou osazeny erbovní a figurální náhrobníky šlechtických držitelů Starých Buků z 16. a počátku 17. století. Na jižní zdi kostela se jedná o náhrobník Barbory z Varnsdorfu (zeměla roku 1544, náhrobník je pozdější) s unikátním šestikoutním vývodem s erby rodičů, obou babiček a dvou prababiček a erbovní náhrobník Anny z Cedlic († 1586).

Na sakristii jsou od jihu figurální náhrobník Jiřího Stoše z Kounic († 1571) ve zbroji, pak Benedikta Stoše z Kounic (1537) s erbem držným dvojicí andělů, erbovní Jana ml. z Varnsdorfu († 1522) a figurální Otty Stoše z Kounic († 1614), poslední dva bohužel v posledním století z větší části zakryté vysokým náhrobkem.

Poslední šlechtický náhrobník je osazen v soklu východní zdi márnice. Jde o nevelkou desku s reliéfem malé dívky Anny Marie Sádovské ze Sloupna (1583), jejíž matkou byla Barbora Stošová z Kounic a babičkou Anna z Cedlic. Na východní části jižního průčelí lodi, presbytáře a na východní zdi předělní jsou osazeny náhrobníky kněží, učitelů a dalších významnějších osob z 19. století a 1. třetiny 20. století.

Severně od věže se u hřbitovní zdi tyčí náhrobník kadeta feldvěbla Josefa Ehrnera, padlého v bitvě u Trutnova 28. června 1866. Konečně v jihovýchodní části ohradní zdi

hřbitova jsou vsazeny dva starší nešlechtické náhrobníky, lépe přístupný se znakem sladovníků (dvě sladovnické lumpy na přehrování sladu) a nečitelným nápisem ve věnci, druhý s křížem se skrývá za výklenkovým náhrobkem rodiny Kneitschelovy.

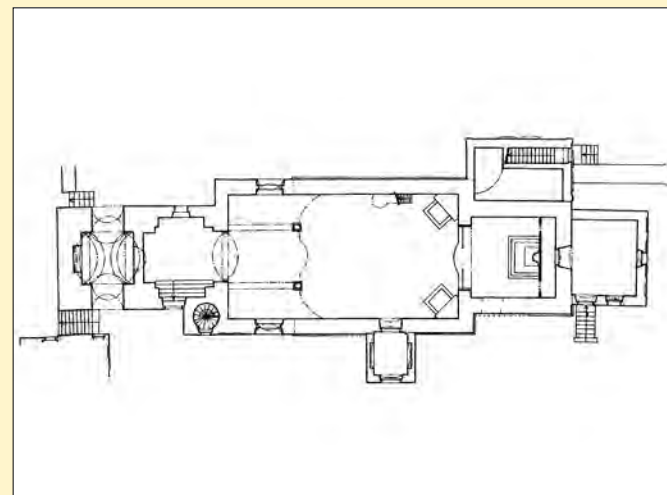

STARÉ BUKY KOSTEL SV. ANNY

Staré Buky

Asi 5 km jihozápadně od Trutnova se v krajině Krkonošského podhůří v údolí Starobuckého potoka nachází obec Staré Buky, rozležená na katastrální území Dolní, Prostřední a Horní Staré Buky. Přes 4 km dlouhá ves se jeví jako vrcholně kolonizační lesní lánová ves s plůžinou vyměřenou v zásadě kolmo k údolí Starobuckého potoka s respektem k tvarům kopcovitého terénu. Pozoruhodné je, že ve střední části vsi v 1. polovině 19. století neexistovaly větší (selské) usedlosti.

V místě rozšíření údolí nad soutokem Starobuckého a Dolnobuckého potoka se ve střední části vsi rozkládá areál jedné ze dvou zdejších tvrzí, proměněné v novověku v zámek s hospodářským dvorem. Asi 250 m jihjihozápadně od něj stojí pod vrcholem návrší zvaného dříve Lindenberg (Lipový vrch, kóta 400 m) kostel se hřbitovem ohrazeným hřbitovní zdí na oválném půdorysu. Areál fary (původně čp. 2, dnes čp. 40) nacházíme v údolí za cestou na opačném břehu potoka východojihoovýchodně od kostela v sousedství panského sídla. Kostelní pozemky se táhly východně a severovýchodně od fary až po hranice katastru podél údolí Dolnického potoka. Na pravém břehu Starobuckého potoka na dnešním katastru Dolních Starých Buků je nejpozději k roku 1861 doložen místní název Kaplanka, související snad s pozemky, z jejichž výnosu byl využíván zdejší kaplan.

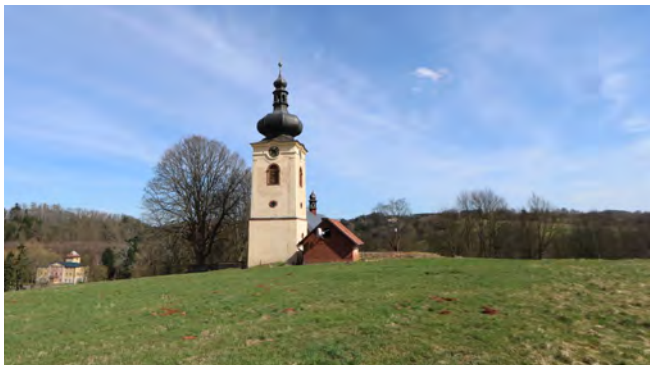

Historie místa

V okolí Trutnova patří Staré Buky mezi nejstarší vsi. Ačkoliv první zpráva o nich pochází z roku 1355, jejich vyšší stáří prokazují nedaleké Mladé Buky s kamenným kostelem vystaveným na počátku poslední čtvrtiny 13. století, zmíněné v písemných pramenech ještě o něco později v roce 1358, vždy však s rozlišujícím přívlakem. Nejstarší osídlení Starých Buků je nutno předpokládat v široké dolní části údolí Starobuckého potoka, tedy v podobné poloze jako v Horním Starém Městě či ve Vlčicích, jejichž kostely lze podle použitých architektonických prvků datovat do 3. a 4. čtvrtiny 13. století. Také názvy obojích Buků ukazují na starší fázi kolonizace, prováděnou zřejmě domácími obyvatelstvem. Poloha nynějšího kostela byla zřejmě určena až při rozdělení dnešní vrcholně kolonizační vsi, nejspíše po příchodu kolonistů z německých jazykových oblastí. Německá jména obyvatel zachytily berní rula z roku 1654, daňový soupis obsahující jména 21 sedláků, 15 chalupníků a 15 zahradníků (domkářů).

Historie kostela

Nejstarší zpráva o starobuckém kostele uvádí, že 8. června 1355, kdy byl k bočnímu oltáři sv. Kateřiny uveden oltářník Lipman. V roce 1360 byl zdejší farářem Hermann. Pořadí dalších farářů lze určit až do roku 1419. Kromě faráře zde ve třetí čtvrtině 14. století působili další dva kněží jako oltářníci u bočních oltářů, zasvěcených sv. Kateřině a sv. Mikuláši. Jména oltářníků lze s přestávkami opět sledovat až do počátku husitských válek. Z fary se ve 3. třetině 14. století odváděl pololetní papežský desátek ve výši 15 grošů, stejný jako v Lánově a v Chotěvicích. Jen v Rudniku (Hermanových Sejtech) platili o tři groše více a starobucká farnost tak patřila mezi čtyři nejbohatší vesnické fary v královéduvorském děkanátu. Patronátní právo ke kostelu i k oběma bočním oltářům, náleželo ve středověku majitelům statku Staré Buky. Ve 14. století to byli příslušníci rodu z Imnitz (Impnic, Jemnic), na počátku 15. století jejich příbuzní z rodu ze Zdeánic, když mezi tím v roce 1400 podával Jesek řečený Silber (Zilvár) z Pilníkova. Další zprávy o zdejším knězi pocházejí až z doby o sto let mladší, ze 3. května 1524,

kdy zde sloužil prvou mši farář Johann Fakelmayr. Po nuceném odchodu nekatolických kněží po Bílé hoře se zde již v roce 1626 připomíná katolický farář, mnich Bonaventura. Fara pak byla stále obsazena až do odsunu německých obyvatel v letech 1945 až 1946. Farnost poté byla spravována z Pilníkova a nakonec z Trutnova.

Již v roce 1360 bylo zaznamenáno zasvěcení kostela Panně Marii, dokládají je i nápisy na zvonech z let 1495 a 1510. V roce 1635 byl kostel zasvěcen svatému Havlu, roku 1656 již nesl nynější zasvěcení svatě Anně, jejíž jméno se připomíná již na zvonu z roku 1510. Změna zasvěcení kostela byla v rámci rekatolizace ve 2. třetině 17. století zcela obvyklá, zřetelně o zasvěcení kostela sv. Havlu mohl vzniknout omyllem. V roce 1692 došlo k rozšíření kostela a ke zhotovení nového oltáře. Po velké bitvě u Zvěru v roce 1745 byl starobucký kostel vyrabován pruským vojskem. K jeho obnově a dalšímu rozšíření došlo až v roce 1755.

nové sakristie. Podle neúplně dochovaných kostelních účtů se v roce 1819 uskutečnila oprava varhan, v roce 1830 byl pořízen nový obraz hlavního oltáře, v roce 1835 se zmiňuje křížová cesta. V roce 1834 byla vystavěna na severní straně presbytáře panská hrobka.

Podrobně je doložena stavba kostelní věže v letech 1836 a 1837, na severní a jižní straně větší než stará. Stavbu provedli zedník Franz Kühnel z Horního Zďáru a tesař Friedrich Barth z Dolních Starých Buků se symem Aloisem. V roce 1836 proběhla vlastní stavba včetně zavěšení zvonů, v následujícím roce 1837 došlo na omítání a natěry. V roce 1838 došlo na restaurování na zdech malovaných oltářů a o dva roky později na opravu hřbitovní zdi, nově pokryté sříškou. Márnici v roce 1840 nezachytily mapy stabilního katastru, tedy již delší dobu neexistovala. V roce 1902 došlo k velké úpravě interiéru kostela, roku 1913 byl kostel elektrifikován a další stavební opravy se uskutečnily v roce 1932.

Podoba kostela

Pod omítkami nynějšího kostela se dochovala větší část obvodového zdiva středověkého kostela s obdélnou lodí a pravouhlým, téměř čtvercovým presbytářem. Kostel je vystavěn z řádkového zdiva z místního červenohnědého permského lomového pískovce s nárožními pískovcovými kvádry, vše na vápennou maltu. Z původních detailů se dochovaly okosený pískovcový sokl a v jižní zdi lodě dvojice úzkých půlkruhem sklenutých oken. Na východní zdi presbytáře se dodnes tyčí strmý štít s pískovcovými kvádry na obvodu. Fasády pokrývá zednickou lžící hlazená (kletovaná) omítka s rytým nárožním kvádrováním, římsou pod korunou zdiva a pásky kolem oken. Vše zdůrazňovaly malované červené linky. Do soklu dnešní sakristie byla druhotně zazděna klenební žebra z presbytáře, s profilem štihlějšího hrubkovce s okosenou hranou, ostění oboustranně okoseného okna, okosený díl římsy a kvádr s vyžlabenou hranou,

vesměs se zbytky bílých natěrů. Východní štít presbytáře ozdobil pozoruhodné, a přinejmenším ve středoevropském regionu ojedinělé, ryté a červené a šedé či černě malované iluzivní kružbové okno. Při obnově pláště se v roce 2014 pod novodobou omítkou severní zdi lodi objevila téměř v úplnosti dochovaná středověká kletovaná omítka, pokrytá čtyřmi červenými soustřednými kružnicemi, z nichž největší má průměr 380 cm. Ve středu nejmenší kružnice se zbytky červené barvy projevuje vysrábaný třířádkový nápis.

Prostý půdorys kostela s obdélnou lodí, osvětlenou úzkými okny s půlkruhovými základy a pravouhlým presbytářem byl používán po celé období středověku. Z architektonických článků jsou nejcitlivější klenební žebra hrubkového profilu, která se v těchto proporcích používala v první polovině 14. století, nejspíše v období let 1295–1335. Dataci se poněkud vzpírají omítky s rytou červeně malovanou korunní římsou, rámováním oken, nárožním kvádrováním a především iluzivní ryté a malované trojdielné okno se složitým kružbovým motivem na východním štítě presbytáře. Okno mohlo vzniknout již ve 14. století, ostatní fasády na přelomu 15. a 16. století spolu s kruhovým okoseným okénkem, osazeným dnes ve schodišti, a soustavou malovaných kružnic na severním průčelí lodi, porušenou vybouráním okna pod lůnem. Přestavbu kostela a výstavbu samostatné zvonice lze spojit s dobou pořízení zvonů, tedy s lety 1495–1510.

K rozšíření kostela mělo dojít v letech 1692 a 1755. Podrobnější údaje o rozsahu tehdejších prací však schází, a tak lze jen předpokládat, že kostel byl v roce 1692 prodloužen k západu a v roce 1755 byla při renovaci přitavěna předštit na jižní straně. Závažnější zásahy přinesl rok 1802, kdy byla snesena klenba presbytáře a rozšířen vítězný oblouk, byla zbořena sakristie a postavena nová na východní straně. Nejpozději tehdy vznikla i jižní předštit a snad tehdy byly z kostela přemístěny šlechtické náhrobky. V místě staré sakristie byla roku 1834 vystavěna panská hrobka, pravděpodobně až kolem roku 1850 byla na ní postavena panská tribuna a novorománský obloučkový vlys tehdy prošlínal i na štít presbytáře.

Dosavadní zvonice nahradila v letech 1836–1837 nová hranolová věž s bání, architektonicky pojednaná ještě ve stylu pozdního baroka. V roce 1856 archeolog a kněz František Petera Rohenický zaznamenal čtyři šlechtické náhrobky na sakristii, dva v průchodu pod věží a jeden dětský ve hřbitovní zdi jižně od kostela. Při větší renovaci kostela v roce 1902 bylo zvětšeno sedm horních oken kostela a interiér vymalován. Při této úpravě interiéru byl zřejmě rozšířen i vítězný oblouk do nynější podoby. Roku 1952 byly opraveny fasády i interiér. Po 2. světové válce zanikla zdejší fara a v osmdesátých letech kostel přestal sloužit stále se zmenšujícímu počtu farníků. Započalo chránění kostela, ukončené až v roce 2006 jeho převedením do majetku obce Staré Buky. Ta pod vedením starosty Jiřího Bischofa zahájila postupnou záchranu zchátralého a neuži-